

KÜRESEL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ENDEKSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Emre İMAMOĞLU¹

Öz

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayınlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği 2022 Raporu (GGGI)'ndan elde edilen ikincil verilerin kullanıldığı bu çalışmada, küresel cinsiyet eşitsizliği endeksi Türkiye-Avrupa Birliği (AB) karşılaştırması ve dünya geneli değerlendirmesi yapılmıştır. Veri analizi yönteminin kullanıldığı araştırma bulgularına göre, 146 ülkenin yer aldığı raporda dünya genelinde cinsiyetler arası eşitsizliğin %68,1'inin kapandığı ve hâlen kapanması gereken %31,9'luk bir kısmın olduğu tespit edilmiştir. 2021 dünya küresel eşitsizlik sıralamasına kıyasla 0,001 puan artışı elde eden Türkiye'nin 2022 yılında 0,639 puanla 124. sırada yer aldığı; 26 Avrupa Birliği (AB) ülkesi ile yapılan karşılaştırmada ise son sırada yer aldığı görülmüştür. Alt endekslere yönelik yapılan değerlendirmelerde ise küresel eşitsizliğin; ekonomik katılım ve fırsatta %60,30'unun, eğitimsel kazanımlarda %94,40'ının, sağlık ve hayatta kalmada %95,80'inin ve siyasi güçlendirmede %22,00'sinin kapandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Kadın, Türkiye, Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

JEL Kodları: M00, Z13, J16

EVALUATION OF THE GLOBAL GENDER INEQUALITY INDEX: AN ANALYSIS ON TURKEY AND EUROPEAN UNION (EU) COUNTRIES

Abstract

In this study, in which secondary data obtained from the Global Gender Inequality 2022 Report (GGGI) published by the World Economic Forum (WEF) were used, the comparison of the global gender inequality index between Turkey and the European Union (EU) and a worldwide evaluation were made. According to the research findings in which the data analysis method was used, it was determined that 68.1% of the inequality between the sexes has been closed worldwide and that there is 31.9% parts that still needs to be closed in the report, which includes 146 countries. Turkey, which has achieved an increase of 0.001 points compared to the 2021 world global inequality ranking, ranks 124th with 0.639 points in 2022; In the comparison made with 26 European Union (EU) countries, it is seen that it is in the last place. In the evaluations made for the sub-indices, global inequality; It has been determined that 60.30% in economic participation and opportunity, 94.40% in educational gains, 95.80% in health and survival, and 22.00% in political empowerment are closed.

Keywords: Gender, Gender Inequality, Women, Turkey, Global Gender Inequality Index

JEL Codes: M00, Z13, J16

¹ Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, emre.imamoglu@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5673-9766>

GİRİŞ

Fonetik açıdan değerlendirildiğinde, birbirleri yerine sıklıkla kullanılan “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kavramları her ne kadar benzer görünüyor olsa da aslında farklı anlamlara hizmet etmektedirler. Cinsiyet kavramını iki başlık altında değerlendirmek mümkündür (Akgül, 2022, s. 32): (1) Biyolojik cinsiyet, (2) toplumsal cinsiyet. Cinsiyet kavramı biyolojik açıdan değerlendirildiğinde, doğurgan/üreten kadın ve güç timsali erkek cinsiyetlerini ifade ediyormuş gibi görünse de algılayış, ifade ediliş, motivasyon ve onlardan beklenen roller bağlamında her iki cinsiyetinde kendi içerisinde farklı ve gizli rol kalıpları bulunmaktadır (Yaşar, 2011, s. 15; Atay, Gürgen ve İmamoğlu, 2022, s. 171). Cinsiyet farklılığı temel olarak kadın ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik olarak birbirlerinden farklı özelliklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır ancak burada altı çizilmesi gereken bir diğer önemli kavram da toplumsal cinsiyettir çünkü toplumsal cinsiyet kavramının literatüre kazandırılmasıyla birlikte cinsiyetler arasındaki belirgin fark doğallığını kaybederek daha yapay bir görünüm kazanmıştır (Başarır ve Sarı, 2015, s. 42).

Toplumsal cinsiyet rolleri bireylere doğumları ile birlikte cinsiyet kavramının yüklediği toplumsal davranış biçimlerini, beklentileri ve toplumun cinsiyete dair yüklediği anlam ve değerlerin bütününe ifade etmektedir (Blackstone, 2003, s. 336). Toplumsal cinsiyet rollerinin gerçek anlamda etkisi kamu ve özel alanda hissedilmektedir. Erkekler belirli bir ücret karşılığında çeşitli işlerde çalışarak ev geçimine dair sorumlulukları yerine getirirken, kadınlar ise emeklerinin maddi ve manevi olarak karşılığını alamadıkları ev işleri, çocuk-yaşlı bakımı ve diğer sorumlulukları yerine getirmektedirler ve bunun sonucunda ekonomik, siyasal ve toplumsal hayatın dışında bırakılmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye gelir ve fırsat eşitsizliklerinin yanı sıra, sosyo-kültürel farklılıkların doğal sonuçlarından biri olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle de mücadele etmektedir. Kadın ve erkeğe biçilen rollerin dengeli dağılımına işaret eden toplumsal cinsiyet eşitliğinin, bir ulusun gelişebilmesi ve uygarlaşabilmesi noktasında hayati öneme sahip olduğu kabul edilmektedir (Hussain ve Kirmani, 2010, s. 75-96). Ancak kadınlar, her iki cinsiyet açısından da doğal ve eşit bir hak olarak kabul edilen “insani olarak gelişme”nin oldukça gerisinde kalmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın ve erkeğe sosyal hayat içerisinde biçilen roller sebebiyle hak, fırsat ve kaynakların kullanımında cinsiyetler arasında ayrımcılık yapıldığını ifade etmektedir. Toplum içerisinde yaşanan bu imtiyazlar ve mahrumiyetler kadınların politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda temel hak ve özgürlüklerini kısıtlamakta veya ortadan kaldırmaktadır. Bundan dolayı kadınlar eğitim, gelir, statü, sağlık gibi olanaklardan yararlanma ve istihdam politikaları yönünden erkeklere kıyasla daha fazla eşitsizliğe uğramaktadırlar (Demirgöz Bal, 2014, s. 15). Kadın cinsiyeti özelinde yaşanan bu eşitsizlikler yalnızca onları değil tüm toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi açılarından dolayı ve dolaysız olarak etkilenmesine sebep olmaktadır.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesi noktasında özellikle 2000’li yıllar sonrasında büyük atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ancak günümüze ilişkin diğer ülkelerle karşılaştırmalı bir değerlendirme yapıldığında, gerçekleştirilen bu atılımların hâlen istenilen düzeyde olduğunu söyleyebilmek oldukça güçtür (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu [UNFPA Türkiye], 2021). 2006 yılından beri her yıl Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayınlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Global Gender Gap Index-GGGI)’nde; toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik, eğitim, sağlık ve siyasi parametreler baz alınarak küresel ölçekte değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde ne durumda olduğunu görebilmesi ve diğer ülkelerle yapılan karşılaştırmalarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin oluşturduğu farkın idrak edilebilmesi noktasında bir kılavuz niteliğindedir.

Bu çalışmanın amacı, Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi 2022 yılı (Global Gender Gap Index) raporundan elde edilen ikincil verilerin kullanılarak 26 Avrupa Birliği (AB) ülkesi ve Türkiye’nin karşılaştırmalı olarak ele alınması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dünya geneli durum değerlendirmesinin yapılmasıdır (Hırvatistan 2022 yılında değerlendirmeye alınmamıştır). Teorik temele dayandırılarak oluşturulan çalışmada Küresel Cinsiyet Eşitsizliği 2022 Endeksi raporundan elde edilen ikincil verilerin sonuçları veri analizi tekniği ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesi kapsamında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği açıklanırken, izleyen bölümlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin oluşmasına etki eden faktörlere, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yolunda atılan adımlara ve küresel cinsiyet eşitsizliği raporuna (Global Gender Gap Index-GGGI) yer verilmiştir. Son bölümde ise, Küresel Cinsiyet Eşitsizliği 2022 Endeksi raporundan elde edilen ikincil veriler ışığında Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ülkeleri karşılaştırılmış ve dünya geneli değerlendirme sonuçlarına yer verilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve doğal farklılıkları ifade etmektedir (Dökmen, 2010). Bu farklılıklar, doğuştan gelen değişmez özelliklerden kaynaklanmaktadır. Cinsiyet kavramından bağımsız bir anlama sahip olan toplumsal cinsiyet kavramı ise, ilk olarak 1968 yılında Robert Stoller tarafından “Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity” isimli çalışmasında kullanılmıştır. Stoller çalışmasında toplumsal cinsiyetin, kadın ve erkeğin hayata dair tecrübeleri ile yapılandırıldığını ifade etmiştir (Akkaş, 2019, s. 99). Ayrıca, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten ayrı olarak kadının ve erkeğin toplumsallaşmasına dönük olarak oluştuğunu iddia etmiştir. Stoller (1964)’a göre toplumsal cinsiyete ilişkin kimlik üç kaynaktan oluşmaktadır: (1) Genital organların anatomik ve fizyolojik

yapısı, (2) Anne-baba, kardeş/ler ve yaşlıların çocuğun cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve (3) Tutum ve çevresel gücü değiştirme kabiliyeti olan biyolojik güç. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet psikolojisinde sık görülen algı, kadın ve erkek gruplarının biyolojik farklılıklarından kaynaklanan farklı karakter özelliklerine sahip olduğudur (Stoller, 1964, s. 40). Cornell (1998) ise, toplumsal cinsiyet kavramının psikolojik bağlamda yapılmış olan tanımlamasında kadın ve erkek arasındaki ayrımın “cinsel karakter” şeklinde ifade edilmesinin doğru olacağını belirtmiştir (Cornell, 1998, s. 225). Stoller (1964)’ın kavramı ilk kez kullanmasının ardından Ann Oakley tarafından ise literatürde kullanımı yaygınlaştırılmıştır (Polat, 2018, s. 255-256).

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenen rollerin yanı sıra cinsiyetin psikolojik niteliklerini ifade etmek için de kullanılır. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet, toplum tarafından kadın ve erkeğe yönelik kültürel ifadeleri, değerleri, inançları ve beklentileri tanımlayan fikirleri içermektedir. Toplumsal sosyalleşme olgusunun ürünü olan kadın ve erkek rolleri, cinsiyetlerin kendi içerisinde ve ayrıca her iki grubun kendi içerisinde olan güç dinamiklerini de etkilemektedir. Her toplumun farklı kültürle yoğrulmuş olmasından dolayı toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkeğe atfedilen rol kalıplarında da farklılık olabilmektedir. Kadına ve erkeğe biçilen roller kültürel anlamda farklılık göstermesinin yanı sıra mikro ya da makro ölçekli değişkenlerde (sosyal, ekonomik, çevresel vb.) yaşanan olası ve ani değişimler sonucunda küresel, ulusal ve hatta yerel bağlamda dahi farklı farklılıklar gösterebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramının tanımlaması, biyolojik açıdan kadın ve erkek cinsiyetleri üzerinden değil, toplumun her iki cinsiyete yüklediği değer, anlam ve sorumluluklar çerçevesinde yapılmaktadır (Çabuk, 2010, s. 135). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları içerdikleri anlam bakımından birbirlerinden farklı olmalarına rağmen iki kavram arasındaki anlam farklılığını vurgulayabilmek ve cinsiyetler arasındaki eşitsizlik olgusunu ortaya çıkarabilmek için iki kavramın birlikte ele alınması gerekmektedir (Demirgöz Bal, 2014, s. 15; Alper ve Tokol, 2014). Eşitlik, bireylerin yeteneklerini hiçbir kısıt olmadan geliştirebilecekleri ve bu yeteneklerini davranışlarına yansıtabilecekleri sosyal ortamın oluşturulmasına engel olan her türlü toplumsal ve siyasal engellerin kaldırılması olarak ifade edilmektedir (Sucu ve Keser, 2022, s. 730). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en yalın tanımı ise basit matematiksel bir işlem şeklinde ifade edilirse, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farktır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tarihi insanoğlunun var oluşu kadar eski ve kadimdir. Toplumların yerleşik ilkel yaşama adaptasyonu ile başlayan kadının annelik rolü kamusalıktan sıyrılarak sosyal alana kaymış ve yaşanan eşitsizliğin ilk temeli de bu cinsiyetçi yaklaşımla atılmıştır. İlkel yaşama adaptasyon sonrasında ilk, orta ve yeni çağda görülen derebeylik uygulaması, bireylerin toplum içerisinde kategorilere

ayrılarak sınıflandırılması, tek tanrı inancı ve kiliseye olan bağlılığı ifade eden skolastik yapının oluşumuyla beraber felsefi ve kapitalist yaklaşımlar artmış ve toplumsal eşitsizlik sorunu çığ gibi büyümüştür (Atalay, 2020, s. 21).

Toplum içerisinde kadın ve erkekte hangi davranışların sergileneceğine ilişkin öğrenilmiş davranış motiflerini ifade eden toplumsal cinsiyet farklılıkları beraberinde eşitsizlikleri de getirmektedir (Sullivan, 2016, s. 23). Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde ve eşitsizliğin oluşumunun temelinde öğrenme, ataerkil yapı ve aile vardır. Özellikle ataerkil aile yapısının hüküm sürdüğü toplumlarda erkeğin ev yönetimi noktasında söz sahibi olması ve kadının rollerine yönelik objektif ve adil olmayan yüklemeler yaparak, kadının aslında olması gereken kaderine müdahale etmesiyle diğer bir deyişle, kadının kaderini erkeğin çiziyor olması ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliği oluşmaktadır (Bingöl, 2014, s. 108-114; Başarer ve Berber, 2021, s. 1217). Eşitsizliğin oluşumunda temel nedenin aile oluşunun altının çiziliyor olması yalnızca ailenin cinsiyet eşitsizliğini doğurduğu anlamı taşımamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan diğer etmenler sosyo-ekonomik problemler, yoksulluk, örf-adet ve geleneklere bağlılık, kız çocuklarına karşı ebeveynlerin kabul edil(e)mez imtiyazlı ayrıcalıkları, erken yaşta evlendirilen kız çocukları, şiddet eğilimi, ebeveynlerin eğitim düzeyleri, aile içerisinde yapılan görev dağılımları ve bunların kendi içerisindeki eşitsizlikleri şeklinde ifade edilebilir (Keister ve Southgate, 2012, s. 399-400; Akın, 2007, s. 2; Karimah ve Susanti, 2022, s. 2).

Toplumdan topluma fark eden yapısı ile cinsiyet eşitsizliğini toplumun her yerinde görmek mümkündür. Eşitsizliğin bütün alanlarda yansımaları görülüyor olsa da özellikle eğitim, sağlık, istihdam ve siyasette daha yoğun hissedildiği yayımlanan pek çok bilimsel yayın ve uluslararası kuruluşların yayınladığı belgelerde de ifade edilmektedir. Bu sebeple, özellikle son yıllarda, toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik araştırmalarda bir artış trendinin yaşandığı görülmektedir.

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN OLUŞMASINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Aile

Bireyin doğumu ile katıldığı ve ilk ilişkilerini kurduğu; yürümeyi, konuşmayı öğrendiği, çevresinde olup bitenlerini anlamlandırabildiği ilk yer ailedir. (Atış, 2010, s. 11-13; Topal, 2012, s. 19). Bebeklerinin olacağını öğrenen anne ve baba adayları heyecanla bebeklerinin cinsiyetini öğrenecekleri günü beklerler. Kız bebeklerinin olacağını öğrenen anne ve baba onun doğumundan sonrasına yönelik olarak hazırlıklarını yaparken tonlarca renk içerisinde pembeyi seçerken, erkek bebeklerinin olacağını öğrenen anne ve babalar ise maviyi tercih ederler. Bu sayede bebek daha dünyaya gelmeden ona yönelik rol tanımlamaları başlamış olur. Bebek doğduktan sonra ona yönelik biçilen rol kalıpları daha da artmaya başlar. Örneğin, kız çocukları

“kız oldukları için (!)” daha nahif, oturaklı ve sakin davranış kalıpları sergilemesi yönünde eğitilirken; erkek çocukları “erkek oldukları için (!)” biraz daha yaramaz, afacan ve hareketli olabilmeleri yönünde eğitilirler (Sevil, Yanıkkerem, Özkan ve Er Güneri, 2015, s. 567; Yaşar 2011). Anne ve baba tarafından yapılan bu bilinçli ve/veya bilinçsiz yönlendirme çocuklar büyüdüklerinde de devam eder ve onların sergiledikleri davranışlar toplumsal ve kendi algı süzgeçlerinden geçirilerek pekiştirmeye çalışılır. Örneğin, bir kız çocuğu hareketli bir yapıya sahipse ona “kız çocuklarının bu şekilde davranmaması gerektiği, daha uysal ve ağırbaşlı olması”, erkek çocuğu ağladığında “erkek adam ağlamaz!” yönünde kodlamalar yapılır. Aynı davranışı bir erkek çocuğu sergilediğinde ise benzer davranış kalıbı onaylanabilmektedir. Aile, doğru bir şekilde eğitmesi gereken çocuğunu, kendi diledikleri gibi ve toplumun zorunlu normlarına göre eğittiği zaman cinsiyet ayrımcılığının ilk temellerini atabilen bir kuruma dönüşebilmektedir.

Ataerkil Aile Yapısı

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine etki eden bir diğer faktör ataerkil aile yapısıdır. Ataerkil aile yapısı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yaratan en temel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Ataerkil aile yapısında, erkeğin egemenliği esastır. Aile yapısında erkek egemenliğinin geçerli olması durumunda, tüm olanaklardan erkek ayrıcalıklı bir şekilde yararlanırken, kadın bu olanaklardan eğer erkek isterse yararlanabilmektedir (Eroğlu ve İrdem, 2016, s. 15). Böylece kadının ailedeki ve toplumdaki kimliği ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

İstihdam

Toplumsal cinsiyet perspektifi ile istihdam oranları incelendiğinde, 2022 yılında kadın istihdam oranı %28, erkeklerde %62,8 olarak gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022). Kadın istihdam oranının düşük oluşu toplumsal cinsiyet eşitsizliği bakış açısı ile değerlendirildiğinde buna sebep olarak, özellikle ataerkil aile yapısının hüküm sürdüğü ailelerde kadının erkeğe bağımlı olması, kadının herhangi bir iş güvencesi olmadan yalnızca çocuk bakımını üstlenmesi ve evde hiçbir maddi destek almadan yürüttüğü ev işleri gösterilebilir (Bal, 2014, s. 22). İş gücü piyasasında kadına uygulanan toplumsal tahakküm ve çalışmaya kararlı bir kadını “sen işe gidince çocuklara kim bakacak?”, “ev işlerini kim yapacak?”, “ikisini bir arada nasıl yürüteceksin?” gibi zorbalıklarla demoralize edilmektedirler. Bu tip yıldırımlara maruz kalan kadınların kararlı duruşları ve cesaretleri kırılarak yanlış yaptıkları hissine kapılarak geri adım atmaktadırlar.

Eğitim

Bireyin topluma faydalı ve sağlıklı bir birey olabilmesinin temelini şüphesiz eğitim oluşturmaktadır. Her bireyin eşit eğitim hakkından yararlanabilmesi anayasal düzenlemelerle tesis edilmiş olsa da kadınların erkeklere kıyasla eğitim haklarından yararlanabilmeleri daha zor olmuştur. Ayrımcılığın cinsiyete dayandırıldığı anlayışa göre kız çocukları evde kalmalı, anneye yardım etmeli ve ev işleri yapmalıdır. Erkek çocukları ise “sen ileride ev geçindireceksin oku ve büyük adam ol!” söylemleriyle okumaları ve iş hayatına atılmaları yönünde teşvik edilmektedir. Yıllar içerisinde eğitim anlamında reformlar yapılarak ve yasalar çıkarılarak bu ayrımcılığın önüne geçilmeye çalışılmıştır (Akkaş, 2019, s. 113). Kadınların eğitim noktasında kaldıkları eşitsizlik neticesinde, eğitimsiz kadınlar oluşmakta ve dolayısıyla çalışma hayatına dâhil olamamaktadır. Kadın istihdam oranlarının erkeklere göre yaklaşık 3 kat daha düşük olmasının temel gerekçesi de budur (Kılıç ve Öztürk, 2014, s. 108).

Annelik Rolü

Kadına biçilen ve en yakışan rollerden biri olan annelik de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan bir diğer faktördür. Anne olan kadının çocuğunu belirli bir yaşa getirebilmesi için türlü fedakârlıklara katlanması ve bu noktada babanın ona yardımcı olmaması, kadının çalışma hayatına girememesi demektir. Çalışma hayatında olan annelerin ise, kariyer basamaklarını tırmanabilmek için erkeklere göre çok daha fazla efor sarf etmeleri gerektiği bilinmektedir.

Din

Din, bireysel ya da toplulukçu insan hayatının her aşamasında tüm derinliğiyle hissedilen bir olgudur. Din, insanın belli türden davranış kalıplarını içeren bir kurum değil, temel kurumsal ilişkilerin yerine getirilmesinde önemlilik oluşturan bir kurumdur (Gürhan, 2010, s. 61). Diğer bir ifadeyle din ve inanç, cinsiyete yüklenen rollerin ve toplumların cinsiyet kavramına bakış açılarının belirlenmesinde ve kültürün bir alt ögesi olarak kuşaklardan kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Eroğlu ve İrdem, 2016, s. 18). Pek çok toplumda din olgusu gerekçe gösterilerek toplumsal cinsiyet eşitsizliği meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu gerici anlayış nedeniyle kadınlar toplumun pek çok alanında geride kalmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği uçurumu büyümektedir (Berktay, 2006, s. 63).

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ SAĞLAMA YOLUNDA ATILAN ADIMLAR

Modern Türkiye’de cinsiyet eşitsizliği sorunu ciddi bir şekilde devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temeli 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı Devleti’ne kadar gitmektedir. O dönemde daha çocuk yaşta

sultanlık görevine getirilen pek çok Osmanlı sultanını kız kardeşleri veya anneleri yönlendirmekteydi. Bu gelişmeler yönetimde kadının rolünün artmasına gerekli zemini hazırlamıştır. 19 yüzyılın sonlarına gelindiğinde, İstanbul'da kendilerini feminist olarak adlandıran eğitimli kadınlar toplumda söz sahibi olmaya başlamıştır. Tanzimat reformları ile birlikte kadınlar lehine toplumsal alanda değişikliklerin yaşanmaya başladığı dönem olmuştur. Bu dönemde kadınlar maaşlı çalışma ve eğitime erişim gibi haklardan faydalanmayı talep etmişlerdir. 1908 yılında Osmanlı Kadınları Cemiyeti isminde bir örgüt kurulmuş ve Halide Edip Adıvar da bu örgütün kuruluşunda bizzat bulunmuştur (Yenilmez, 2017, s. 485-503). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk 10 yılda Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen reformlar bir yandan kadının yurttaşlık hakları kazanmasını, diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamış, böylece büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir. Laik hukukun benimsenme ile kadınların eğitim, çalışma hayatı, siyasete katılımı özendirilmiş ve desteklenmiştir (T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2011).

Günümüz Türkiye'sinde cinsiyet eşitsizliğini giderme politikalarının Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile önem kazandığı görülmektedir. Uyum süreci kapsamında cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığı yok etmek için kadınlar yararına düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu önemli adımlardan birinin 2002 yılında T.C. Medeni Kanunu'nda yapılan değişiklik ile yapıldığı söylenebilir. Yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu ile Türk toplumunda sosyal ve iş hayatında cinsiyet eşitliğini çağdaş düzenlemeler ile ele alan hükümler eklenmiştir. Kanun ile aile hukuku, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının statüsüne ilişkin çağın gereklerine uygun olarak birçok düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerin başlıcaları önceki T.C. Medeni Kanunu'nda yapılan değişiklikleri de dikkate alarak şu şekilde sıralayabiliriz (T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2011):

- 1- Önceki kanunda yer alan "Aile reisi kocadır" hükmü değiştirilerek eşlerin aynı temsil yetkisine sahip olduğu ve ancak mahkeme kararı olması halinde eşlerden birinin diğerini temsil edebileceği düzenlenmiştir.
- 2- Ev seçimini kocanın yapacağına ilişkin hüküm kaldırılarak eşlerin ev seçimine birlikte karar vermeleri yönünde düzenleme yapılmıştır.
- 3- Önceki kanunda da bulunan ve kadına evlenmeden önceki soyadını kocasının soyasından önce gelmek üzere kullanma hakkını tanıyan düzenleme yeni kanunda aynı şekilde devam ettirilmiştir.
- 4- Yeni kanun ile miras hakkından faydalanma konusunda ekonomik bütünlüğü bozulmaması gereken tarımsal taşınmazların hangi mirasçıya kullanım hakkının verileceğine ilişkin düzenlemede önceki kanundan farklı olarak erkek çocuklara öncelik tanınmamış, kız çocuklar ile eşit haklar tanınmıştır.

- 5- Yeni kanunda önceki kanuna benzer şekilde “Eşlerden her biri, meslek veya iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir. Ancak, meslek ve iş seçiminde ve bunların yürütülmesinde evlilik birliğinin huzur ve yararı göz önünde tutulur” hükmü düzenlemiştir. Bu düzenleme ile eşlerin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin iş ve meslek seçim hakları kanun ile koruma altına alınmıştır.
- 6- Eski Medeni Kanun’a göre evin ve çocukların geçimi kocaya ait iken, Yeni Medeni Kanun’da, "Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıklarıyla birlikte katılırlar" şeklinde düzenleme yapılmış ve birliği eşlerin beraberce yöneteceği yeni kanun ile güvence altına alınmıştır.
- 7- Önceki kanunda evlenmek için müracaatta bulunacak eşlerin başvuru yapacakları evlendirme daireleri erkeğin ikamet ettiği yerdeki birim olarak belirlenirken yeni kanunda kadın veya erkeğin ikisinin de ikamet ettiği yerdeki evlendirme dairelerine müracaat edebilecekleri yönüne düzenleme yapılmıştır.

İş Kanunu’nda yapılan düzenlemelerde ise, iş sözleşmeleri yapılırken cinsiyet veya hamilelik nedeniyle doğrudan ya da dolaylı eşit olmayan işlem yapılamayacağı belirtilmiştir. Hamilelik durumunda iş akdinin feshedilemeyeceği hüküm altına alınmış olup, bu konuda emsal Yargıtay kararları bulunmaktadır. İş Kanunu’nda yer alan bir başka düzenlemede ise, evlenme gerekçesiyle 1 yıl içerisinde işten ayrılan kadınlar kıdem tazminatına hak kazanırken, erkekler için böyle bir uygulama söz konusu değildir. Yine İş Kanunu’nda yer alan bir başka düzenlemede, kadınların doğumdan önce 8 hafta ve doğumdan sonra 8 haftalık süreler olmak üzere toplam 16 hafta ücretli doğum izni hakları bulunmaktadır. Ayrıca, kamuda 1 yıl, özel sektörde ise 6 ay ücretsiz izin hakları bulunmaktadır.

Türkiye’nin cinsiyet eşitsizliğini giderme yolunda attığı adımlardan biri de 1979 yılında kabul ettiği ve 1981 yılında yürürlüğe giren “Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW)’dir. CEDAW, ayrımcılığın tanımını yapan ilk uluslararası belge olan insan hakları belgelerindeki hakların kadınlar açısından da uygulanmasını hedefleyen bir sözleşmedir (Eroğlu, 2012, s. 2). Ayrıca CEDAW, kadın hayatını etkileyen siyaset, ekonomi sosyal ve kültürel yaşam, hukuk, sağlık ve aile gibi alanlarda kadın rollerinin ve kadın sorunlarının detaylı bir şekilde ele alındığı ilk sözleşme özelliğini taşımaktadır. CEDAW’a taraf olan devletler kadına yönelik her türlü ayrımcılığı yasaklamakla birlikte, kadına yönelik her türlü ayrımanın ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar izleyeceklerini kabul etmektedirler.

KÜRESEL CİNSİYET EŞİTSİZLİK RAPORU (GLOBAL GENDER GAP INDEX-GGGI)

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde yalnızca ekonomik göstergeler yeterli ölçütler değildir. Bir ülkenin gelişmişlik seviyesinin belirlenmesinde asıl önemli olan “insani gelişmişlik düzeyidir.”

Milli gelirin adil şekilde dağılımı, insan hakları, kadın-erkek eşitliği, eğitim hakkı, sağlık, güvenlik, adalet, kişisel özgürlük gibi verilerde gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde etkili ve belirleyici olmaktadır. Bu noktada ülkelerin başarı/başarısızlıklarını ortaya koyan araştırmalar yapılarak çeşitli raporlar yayınlanmaktadır. Uluslararası kurumlar ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirlemek üzere araştırmalar yaparak sonuçlarını raporlar hâlinde kamuoyu ile paylaşmaktadırlar.

İnsani gelişmişlik düzeyinin ölçülmesinde kullanılan endekslerden biri Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endeksi'dir. Endeks belli noktalarda bilgi sağlamasının yanı sıra, özellikle cinsiyet ve gelir eşitsizliğini değerlendirme dışında bırakması yönüyle de eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu sebeple son yıllarda yayınlanan Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi'ne ek olarak, "Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişim Endeksi", "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi" ve "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi" gibi ek araştırma raporları yayınlanarak boşluklar kapatılmaya çalışılmış olsa da kadının ekonomik kalkınmadaki rolünü tam anlamıyla ölçmediği tespit edilmiştir (Durgun ve Oğuz Gök, 2017, s. 26). Bu gerekçelerden hareketle, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ölçmek üzere "Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (Global Gender Gap Report)-(GGGI)" geliştirilmiştir.

Küresel Cinsiyet Eşitsizlik raporu (Global Gender Gap Index-GGGI), ilk olarak 2006 yılında Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayınlanmıştır. Küresel cinsiyet farkı endeksi, cinsiyetler arasında oluşan eşitsizliği ölçmek üzere geliştirilmiş bir endekstir (Global Gender Gap Report, 2017). Endeks, ülkelerin mevcut kaynak ve fırsatlarının reel ölçütlerinden ziyade, ülkelerin kaynak ve fırsatlara erişiminde yaşanan cinsiyete kaynaklı eşitsizlikleri ölçmek üzere geliştirilmiştir. Küresel Cinsiyet Eşitsizlik raporuna göre çok gelişmiş ülkelerin yüksek puanlara sahip olacağı iddiası gerçeklik payı taşımamaktadır. Endeks puanlarının belirlenmesinde kullanılan yöntem, erkeklerin kadınlara göre dezavantaj sahibi olduğu durumları eşit olarak kabul etmektedir.

Küresel Cinsiyet Eşitsizliği raporunda izlenen metodolojide endeks, kadın ve erkek arasında hesaplanan cinsiyet farkına/uçurumuna göre dört temel alanda sıralamaktadır. Bu temel alanlar şu şekildedir: (1) Sağlık, (2) Eğitim, (3) Ekonomi ve (4) Siyaset. Rapor temelde kadınların erkeklere kıyasla dezavantajlı olduğu durumları ölçmektedir. Şöyle ki, endeks puanlamasında kadınların avantajlı olduğu cinsiyet dengesizlikleri puanı etkilememektedir. Endekse göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde bir ülkenin 1 tam puan alması cinsiyetler arasında eşitliğin tam olduğunu ifade ederken, 0 puan ise cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin tam olduğu ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, endeks 1'e yaklaştıkça eşitsizlik uçurumu daralırken, 0'a yaklaştıkça cinsiyetler arasındaki eşitsizlik artmaktadır. Kadınlar tüm alanlarda erkeklere göre daha iyi olsalar bile endeks ilgili ülkeyi eşit saymaktadır. Bu bakış açısı ile değerlendirildiğinde, Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi'nin oldukça adil, şeffaf ve gerçekçi olduğu söylenebilir.

Küresel Cinsiyet Eşitsizlik raporu, cinsiyet eşitsizliklerini değerlendirme ve ülkeler arasında karşılaştırma yapabilme noktasında anlaşılır ve yol gösterici bir çerçeve çizmesinin yanı sıra, kaynakların kadın ve erkek arasında eşit bir biçimde bölüştürülmesinde yüksek puan alarak rol model görevi üstlenen ülkeleri belirlemesi yönüyle politika yapıcılar arasında daha fazla bilgi alışverişinin sağlanması ve farkındalığın artırılmasında bir katalizör görevi üstlenmektedir.

BULGULAR

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayınlanan 2022 Küresel Cinsiyet Eşitsizlik raporuna göre, 2021 yılında %67,9 olan küresel cinsiyet eşitsizlik oranının 2022 yılında %68,1'e yükseldiği tespit edilmiştir. Cinsiyet farkını kapatmaya yönelik ilerlemenin pek çok ülkede durduğu tespit edilirken, hem 2022 yılında hem de 2021 yılında değerlendirmeye tabi tutulan ülkeler içerisinde yalnızca 30'unun cinsiyet farkını en az %1'lik oranda kapatma yönünde ilerleme kaydettiği, 57 ülkenin marjinal ilerleme kaydederek cinsiyet farkını %1'den daha az bir ilerleme ile kapattığı tespit edilmiştir. 12 ülkenin ise, cinsiyet farkını %1'den daha fazla bir ilerleme kaydederek kapattığı görülmüştür. 2021 yılında, Vanuatu %67'lik oranını +4,5, Kenya %72,9'luk puanını +3,7 ve Suudi Arabistan %63,6'lık puanını +3,3 artırarak 2022 yılında cinsiyet eşitsizliği arasındaki farkı en çok kapatan ülkeler olurken, Cezayir %60,2'lik puanını -3, Malavi %63,2'lük puanını -3,9 ve Benin %61,2'lik puanını -4,1 azaltarak cinsiyet eşitsizliği arasındaki farkı daha da artırarak en çok gerileyen ülkeler olmuştur.

Tablo 1. Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin küresel cinsiyet eşitsizlik endeksi 2022 sıralaması

Sıralama	Ülke	Puan (0-1)	Puan Değişimi (2021-2022)
2	Finlandiya	0,860	+0,016
5	İsveç	0,822	0,000
9	İrlanda	0,804	+0,005
10	Almanya	0,801	+0,005
11	Litvanya	0,799	-0,004
14	Belçika	0,793	+0,004
15	Fransa	0,791	+0,007
17	İspanya	0,788	0,000
21	Avusturya	0,781	+0,004
26	Letonya	0,771	-0,007
28	Hollanda	0,767	+0,005
29	Portekiz	0,766	-0,009

32	Danimarka	0,764	-0,004
39	Slovenya	0,744	+0,003
42	Bulgaristan	0,740	-0,006
46	Lüksemburg	0,736	+0,011
52	Estonya	0,733	+0,001
63	İtalya	0,720	-0,001
67	Slovakya	0,717	+0,005
76	Çekya	0,710	-0,001
77	Polonya	0,709	-0,004
85	Malta	0,703	0,000
88	Macaristan	0,699	+0,010
90	Romanya	0,698	-0,002
93	Kıbrıs (GKRY)*	0,696	-0,011
100	Yunanistan	0,689	0,000
124	Türkiye	0,639	+0,001

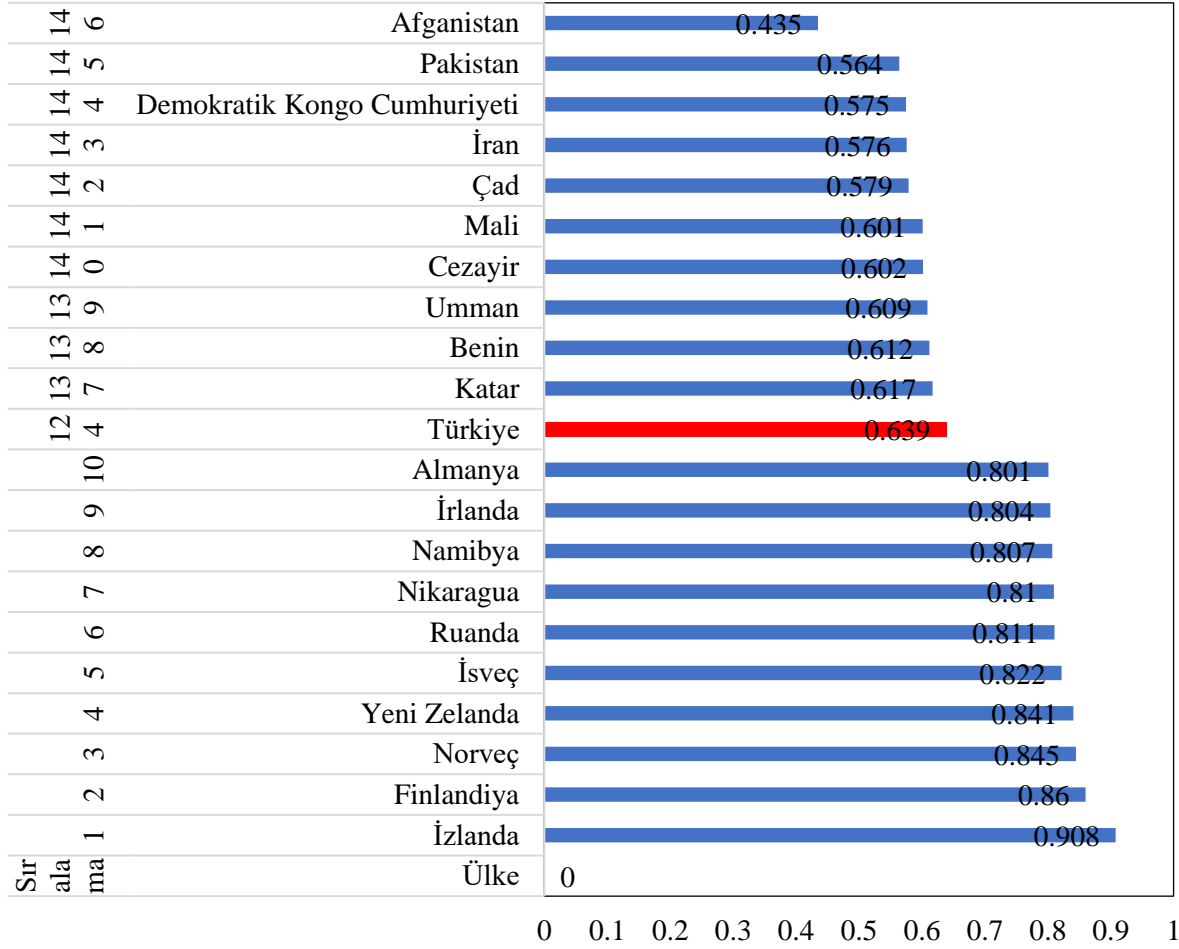
*GKRY=Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Not: 2022 Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu 146 ülkeyi kapsamaktadır. Bahamalar, Küba, Hırvatistan, Irak, Moritanya, Papua Yeni Gine, Rusya, Suriye, Trinidad ve Tobago, Venezuela ve Yemen rapora dâhil edilmemiştir.

Kaynak: The World Economic Forum [WEF], 2022

Tablo 1’de Türkiye ve 26 Avrupa Birliği (AB) ülkesinin genel değerlendirmesine bakıldığında, ilk sırada 0,860 puanla Finlandiya yer alırken onu 0,822 puanla İsveç ve 0,804 puanla İrlanda takip etmektedir. Bu üç ülkenin dünya genel sıralamasında da ilk 10 içerisinde olduğu görülmektedir. Sıralamanın son üç ülkesine bakıldığında 0,639 puanla Türkiye listenin en sonunda yer alırken onu 0,689 puanla Yunanistan ve 0,696 puanla Kıbrıs (GKRY) izlemektedir. Türkiye dünya genel sıralamasında 146 ülke arasında 124. sırada yer alırken, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) kıyaslamasında kendisine en yakın olan Yunanistan ile arasında +0,05 puanlık bir fark bulunmaktadır. 2021 yılı ile kıyaslandığında, 2022 yılında cinsiyet eşitsizliği arasındaki farkı en çok kapatan Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ülkelerine bakıldığında, ilk üç ülke sırasıyla Finlandiya, Lüksemburg ve Macaristan olmuştur. Cinsiyet eşitsizliği arasındaki farkı bir önceki yıla göre daha fazla açan ilk üç ülke ise Kıbrıs (GKRY), Portekiz ve Letonya olmuştur. İsveç, İspanya, Malta ve Yunanistan ise 2021 oranlarını korumuşlardır.

Şekil 1. 2022 yılı küresel cinsiyet eşitsizlik sıralamasında yer alan ilk 10 ve son 10 ülke

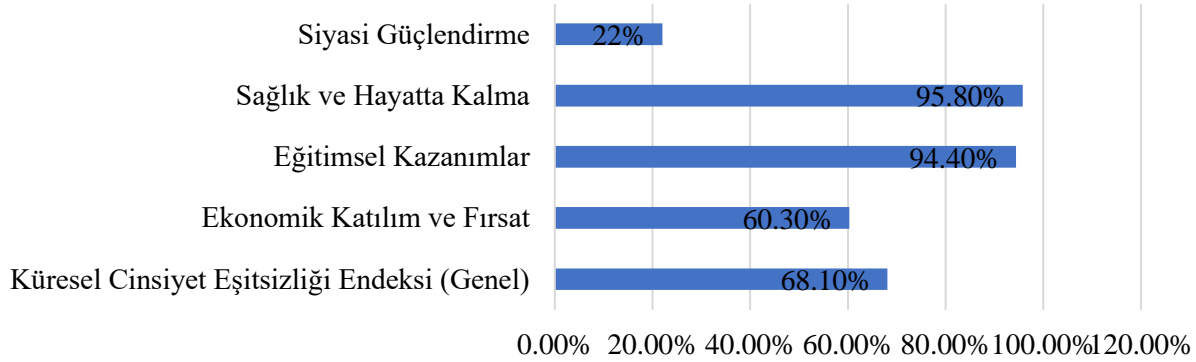

Kaynak: WEF, 2022

Şekil 1’de küresel cinsiyet eşitsizliği sıralamasında yer alan ilk 10 ve son 10 ülke yer almaktadır. Sıralamaya bakıldığında, ilk üç sırada İskandinav ülkelerinin yer aldığı görülmektedir. İlk sırada 0,908 puanla İzlanda yer alırken, İzlanda’yı 0,860 puanla Finlandiya ve 0,845 puanla Norveç izlemektedir. Son üç ülke sıralamasına bakıldığında, 0,435 puanla Afganistan son sırada yer alırken onu 0,564 puanla Pakistan ve 0,575 puanla Demokratik Kongo Cumhuriyeti takip etmektedir. Türkiye ise sıralamada 0,639 puanla 124. sırada yer almaktadır. İzlanda’nın endeks sıralamasında yıllardır üst üste ilk sıralarda olmasının bir tesadüf olmadığı ve bu başarının kadın hakları hareketlerinin mücadelelerle dolu bir tarihi olmasının ürünü olduğu söylenebilir. Ayrıca, The Economist Intelligence Unit tarafından hazırlanan yaşam kalitesi endeksinde ülkelerdeki bireylerin yaşamlarını etkileyebilecek faktörler olarak sıralanan; sağlık, aile hayatı, toplumsal yaşam, ekonomik durum, yönetim ve güvenlik, iklim ve coğrafya, iş güvenliği, siyasi özgürlükler, cinsiyet eşitliği ve kişisel psikolojik mutluluk gibi faktörler dikkate alındığında ilk sıralarda yer alan ülkelerin birey yaşamına etki eden faktörleri başarı ile yönettiği ve bu nedenle toplumsal refahın sağlandığı

söylenbilir (The Economist Intelligence Unit). Sıralamanın sonunda yer alan Afganistan'da ise mevcut yönetimin aldığı son kararlar birlikte, kız çocuklarının okula gitmesi yasaklanarak kadın erkek eşitliği bir kez daha ihlal etmiştir. Afganistan'da mevcut rejimin uyguladığı katı kurallar nedeniyle toplumsal bozulmalar ve memnuniyetsizlikler en üst seviyeye tırmanmaya devam etmektedir.

Şekil 2. 2022 yılı alt kategorilere göre küresel cinsiyet eşitsizliğinin kapatılma oranları

	Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Genel)	Ekonomik Katılım ve Fırsat	Eğitimsel Kazanımlar	Sağlık ve Hayatta Kalma	Siyasi Güçlendirme
■ %	68.10%	60.30%	94.40%	95.80%	22%

Kaynak: WEF, 2022

Şekil 2'de 2022 yılında bugüne kadar kapatılan genel ve alt endeks sonuçları şu şekilde özetlenmiştir: 146 ülkeyi kapsayan araştırma sonucunda, endekste sağlık ve hayatta kalmanın cinsiyet farkını %95,8, eğitimsel kazanımların %94,4, ekonomik katılım ve fırsatın %60,3, siyasi güçlendirmenin ise %22 oranında kapandığı görülmektedir. 2021 yılı oranları ile kıyaslandığında sağlık ve hayatta kalma %95,7'den %95,8'e, ekonomik katılım ve fırsat %58,7'den %60,3'e yükselirken, eğitimsel kazanımların %95,2'den %94,4'e düştüğü, siyasi güçlendirmenin ise %22 ile aynı oranda kaldığı tespit edilmiştir. 2022 yılı genel sonuçlarına bakıldığında, ülkelerin cinsiyet eşitsizlikleri arasındaki farkların geniş bir dağılıma sahip olduğu söylenebilir. Çoğu ülkenin puanının 2022 yılı ortalama puanı olan 0,681 etrafında kümelenildiği tespit edilmiştir. Ortalama içerisinde dengeli dağılımın dışında kalan iki zıt kutup bulunmaktadır. Bunlardan ilki, listenin ilk sırasında (0,908) ve alt endekslerde de ortalamasının oldukça üzerinde bulunan İzlanda iken dengeli dağılımı bozan diğer ülke ise tüm alt endekslerle beraber ortalamasının ve listenin en altında bulunan Afganistan'dır (0,435). Alt endekslerde 2006 yılından bu yana en az değişkenlik sağlık ve hayatta kalma ve eğitimsel kazanımlarda gerçekleşmiştir ayrıca bu endeksler ülke puanlarının da en yoğun olduğu alt endeksler olma özelliği taşımaktadırlar.

Tablo 2. Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin ekonomik fırsat ve katılım alt endeksi (2022)

Sıralama	Ülke	Puan (0-1)	Sıralama	Ülke	Puan (0-1)
5	İsveç	0,812	63	Romanya	0,710
9	Litvanya	0,803	64	İspanya	0,709
12	Slovenya	0,802	67	Macaristan	0,703
18	Finlandiya	0,789	70	Slovakya	0,699
21	Litvanya	0,781	74	Polonya	0,695
34	Estonya	0,747	75	Almanya	0,695
35	İrlanda	0,746	76	Kıbrıs (GKRY)	0,690
40	Fransa	0,737	79	Hollanda	0,675
41	Portekiz	0,737	81	Avusturya	0,673
42	Bulgaristan	0,737	83	Yunanistan	0,672
51	Lüksemburg	0,724	89	Malta	0,655
52	Belçika	0,723	95	Çekya	0,645
54	Danimarka	0,722	110	İtalya	0,603
			135	Türkiye	0,493

Kaynak: WEF, 2022

Ekonomik katılım ve fırsat alt endeksinde 2006 yılından bu yana her yıl 102 ülkenin sabit bir biçimde kaldığı değişim göstermediği ve kapatılmayı bekleyen %40 oranında bir boşluk olduğu belirtilmektedir. 2006 yılı ile kıyaslandığında fark %4,3 oranında azalmıştır ancak hâlen bu oran yeterli olarak görülmemektedir. Ekonomik katılım ve fırsat alt endeksi 2006 ile 2013 yılları arasında endeks paritesine doğru yükseliş gösterirken, 2013 ve 2017 yılları arasında düşüşe geçmiştir. Dalgalı seyir 2022 yılında toparlanmış olup, 2006 yılından bugüne değin en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Rapor araştırmacılarının öngörülerine göre, benzer hızda ilerlemeye devam edilirse eşitsizlik arasındaki farkın 151 yıl içerisinde kapanması beklenilmektedir.

Tablo 2'deki veriler Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ülkeleri açısından incelendiğinde, ekonomik fırsat katılım alt endeksinde ilk sırada 0,812 puanla bir İskandinav ülkesi olan İsveç'in olduğu görülürken, İsveç'i sırasıyla 9. sırada 0,803 ile Litvanya ve 12. sırada 0,802 puanla Slovenya takip etmektedir. Kıyaslamada Türkiye 0,493 puan ile Avrupa Birliği ülkeleri ile kıyaslandığında en son sırada yer alırken, Türkiye'yi 110. sırada 0,603 puanla İtalya, 95. sırada 0,645 puanla Çekya ve 89. sırada 0,655 puanla Malta izlemektedir. Ekonomik fırsat katılım alt endeksinde yönelik 146 ülke açısından yapılan genel değerlendirmede ise 1. sırada 0,883 puanla bir Güneydoğu Asya ülkesi olan Laos, 146. sırada ise 0,176 puanla Afganistan bulunmaktadır.

Tablo 3. Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin eğitimsel kazanımlar alt endeksi sıralaması (2022)

Sıralama	Ülke	Puan (0-1)	Sıralama	Ülke	Puan (0-1)
1	Belçika	1,000	36	İspanya	0,998
1	Çekya	1,000	39	Romanya	0,998
1	Estonya	1,000	40	Danimarka	0,998
1	Finlandiya	1,000	42	Macaristan	0,998
1	Fransa	1,000	58	Bulgaristan	0,995
1	İrlanda	1,000	59	İtalya	0,995
1	Malta	1,000	61	Avusturya	0,994
1	Hollanda	1,000	70	Polonya	0,992
1	İsveç	1,000	74	Kıbrıs (GKRY)	0,991
24	Slovakya	1,000	75	Portekiz	0,991
25	Litvanya	1,000	81	Almanya	0,988
26	Slovenya	1,000	84	Yunanistan	0,986
32	Lüksemburg	0,999	85	Litvanya	0,986
			101	Türkiye	0,973

Kaynak: WEF, 2022

2022 yılı GGI raporuna göre eğitimsel kazanımlar alt endeksinin cinsiyet eşitliğine olan uzaklığı %4,7 olarak belirtilmiştir. Bu oran diğer alt endekslerle kıyaslandığında farkın kapanmasına en yakın alt endeks olarak görülmektedir. Araştırmacıların öngörülerine göre 22 yıl içerisinde eşitsizlik farkının kapanması beklenmektedir. Eğitimsel kazanımlar alt endeksinin yıllar içerisindeki gelişimi değerlendirildiğinde, 2008 ve 2015 yılları arasında istikrarlı şekilde pozitif ivme gösteren alt endeks, 2021 ve 2022 yılları arasında en düşük ve en yüksek seviyeyi görmüş ve cinsiyet eşitsizliği mesafesinin açılmasına neden olmuştur.

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ülkeleri eğitimsel kazanımlar alt endeksi açısından incelendiği tablo 3'te, 1. sırada 9 ülke yer almaktadır (Belçika, Çekya, Estonya, Finlandiya, Fransa, İrlanda, Malta, Hollanda ve İsveç) ve 9 ülkenin tümünün 1,000 tam puan alması, eğitim hakkının kadın ve erkek arasında eşit olduğunu kanıtlar niteliktedir. Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) ülkeleri kıyaslandığında, sıralamada 84. sırada Yunanistan ve 85. sırada Litvanya yer alırken, Türkiye sıralamanın en sonunda yer almaktadır. Eğitimsel kazanımlar alt endeksine yönelik 146 ülke açısından yapılan genel değerlendirmede ise 1. sırada 1,000 tam puanla 21 ülke (Arjantin, Belçika, Brezilya, Kanada, Kolombiya, Çekya, Estonya, Finlandiya,

Fransa, Honduras, İrlanda, İsrail, Jamaika, Japonya, Lesoto, Malta, Nikaragua, Hollanda, Yeni Zelanda, İsveç ve Uruguay) yer alırken, 146. sırada ise 0,482 puanla Afganistan bulunmaktadır.

Tablo 4. Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin sağlık ve hayatta kalma endeksi (2022)

Sıralama	Ülke	Puan (0-1)	Sıralama	Ülke	Puan (0-1)
1	Macaristan	0,980	81	Fransa	0,970
1	Litvanya	0,980	82	Avusturya	0,970
1	Polonya	0,980	91	Belçika	0,968
1	Romanya	0,980	98	Yunanistan	0,966
1	Slovakya	0,980	99	Türkiye	0,966
30	Bulgaristan	0,979	106	Malta	0,965
34	Letonya	0,979	107	İspanya	0,964
41	Çekya	0,978	108	İtalya	0,965
47	Estonya	0,977	110	Lüksemburg	0,965
48	Slovenya	0,977	113	İrlanda	0,964
67	Portekiz	0,973	114	Danimarka	0,964
70	Almanya	0,972	124	İsveç	0,963
78	Finlandiya	0,970	127	Hollanda	0,962
			132	Kıbrıs (GKRY)	0,960

Kaynak: WEF, 2022

2022 yılı GGGI raporuna göre, sağlık ve hayatta kalma alt endeksinin genel paritenin hâlâ %4,3 altında olduğu ve buna yönelik çabalar artırılmadıkça eşitsizlik uçurumunun daralmayacağı belirtilmektedir. Sağlık ve hayatta kalma alt endeksi zaman içerisinde çok az değişiklik göstermiştir. Endeks, 2018 yılında en düşük seviyeye ulaşmış olup, 2018 yılından beri marjinal ilerlemeler kaydetmiştir ancak yine de 2006 yılı seviyesinin altındadır.

Tablo 4'te Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin sağlık ve hayatta kalma alt endeksine yönelik elde edilen verilere göre, ilk sırayı 0,980 puanla 5 ülkenin (Macaristan, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya) paylaştığı görülmektedir. 5 ülkenin ardından sırasıyla 30. sırada Bulgaristan, 34. sırada Letonya ve 41. sırada Çekya yer almaktadır. Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile kıyaslandığı tabloda 99. sırada yer alırken 9 AB ülkesinden daha iyi seviyede görünmektedir. İsveç, Hollanda ve Kıbrıs ise listenin son üçünde yer almaktadırlar. Alt endekse yönelik dünya geneli değerlendirildiğinde, 29 ülkenin (Belize, Brezilya, Bostwana, Cape Verde, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Kırgızistan, Sri Lanka, Lesoto,

Litvanya, Moldova, Myanmar, Moğolistan, Mozambik, Mauritius, Malawi, Namibya, Polonya, Romanya, El Salvador, Slovakya, Eswatini, Uganda, Uruguay, Zambiya, Zimbabve) 0,980 puan alarak 1.liği paylaştığı görülürken, sonuncu sırada 0,937 puanla Hindistan yer almaktadır.

Tablo 5. Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin siyasi güçlendirme endeksi (2022)

Sıralama	Ülke	Puan (0-1)	Sıralama	Ülke	Puan (0-1)
2	Finlandiya	0,682	45	Letonya	0,301
8	Almanya	0,550	51	Lüksemburg	0,258
10	İsveç	0,515	56	Bulgaristan	0,250
11	İrlanda	0,507	67	Çekya	0,216
16	Avusturya	0,487	73	Estonya	0,210
17	İspanya	0,481	79	Slovenya	0,197
18	Belçika	0,480	82	Malta	0,192
20	Fransa	0,457	83	Slovakya	0,189
22	Litvanya	0,450	87	Polonya	0,171
23	Hollanda	0,432	101	Kıbrıs (GKRY)	0,144
32	Danimarka	0,370	108	Yunanistan	0,130
33	Portekiz	0,364	112	Türkiye	0,123
40	İtalya	0,319	117	Macaristan	0,114
			122	Romanya	0,102

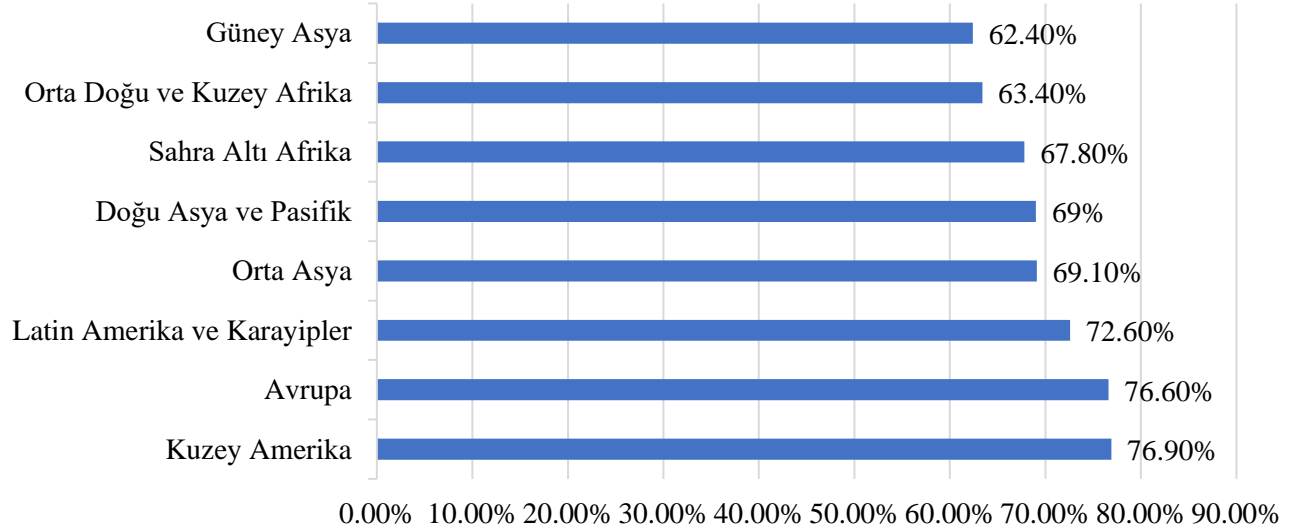
Kaynak: WEF, 2022

2022 yılı GGGI raporuna göre, siyasi güçlendirme alt endeksinde cinsiyet eşitsizlik farkı %77,6'dır. Bu rakam 2006 yılında yapılan ilk ölçüme göre yaklaşık olarak %8,1 daha düşüktür. Bu da yıllar içerisinde siyasi güçlendirme alt endeksinde eşitsizlik farkının giderek arttığını göstermektedir. Siyasi güçlendirme alt endeksi, 2006 ve 2016 yılları arasında dünya ortalaması paritesini yakalamaya yönelik önemli adımlar kaydederken, 2019 yılında zirveyi yakalamış ancak 2021 yılında dalgalanma göstermiştir. GGGI araştırmacılarına göre, siyasi güçlenmedeki hareketlilik bu şekilde devam ederse, cinsiyet eşitsizliği arasındaki boşluğun ancak 155 yıl içerisinde kapanacağı öngörülmektedir.

Tablo 5'te Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin siyasi güçlendirme alt endeksine yönelik sonuçlara bakıldığında, ilk sırada 0,682 puanla Finlandiya yer alırken onu 0,550 puanla Almanya ve 0,515 puanla İsveç takip etmektedir. Türkiye 0,123 puanla listenin sonlarında yer alırken, Türkiye'yi 0,114 puanla Macaristan ve 0,102 puanla Romanya izlemektedir. Alt endekse yönelik dünya geneli değerlendirildiğinde,

İzlanda 0,874 puanla ilk sırada yer alırken, 0,000 puanla Vanuatu ise en son sırada yer almaktadır. Siyasi güçlenme alt endeksinin tüm alt endeksler içerisinde en düşük ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde kadınların parlamentolarda azınlıkta olması yıllar içerisindeki gelişmemenin sebebi olarak gösterilebilir.

Grafik 3. 2022 Yılı GGGI raporuna kadar bölgelere göre bugüne kadar kapanan cinsiyet farkı

Kaynak: WEF, 2022

Grafik 3'te GGGI raporunun ilk yayınlandığı yıl olan 2006 yılından bugüne kadar cinsiyet eşitsizliğinin bölgeler bazında ne kadar kapandığı görülmektedir. %76,9 ile farkın en çok Kuzey Amerika bölgesinde kapandığı görülürken, en az kapanan bölgenin %62,40 ile Güney Asya olduğu görülmektedir. 2022 ve 2021 yılı kıyaslaması yapıldığında, ilk ve son sıradaki bölgelerin sıralama değiştirdikleri görülmektedir. 2021 yılında %77,6 ile Avrupa ilk sırada iken, %60,9 ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika son sırada yer almaktaydı. 2022 yılı GGGI raporunda pek çok Güney Asya ülkesinin listenin sonlarında yer aldığı görülmektedir (Afganistan 146, Pakistan 145, Hindistan 135, Bhutan 126, Maldivler 117, Sri Lanka 110, Nepal 96, Bangladeş 71). Güney Asya ülkelerinde özellikle Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan siyasi irade eksiklikleri, ticaret sorunları, yoksulluk, terör, enerji problemleri, iklim değişiklikleri ve salgın hastalıkların endekslerde oluşan cinsiyet açığının giderek büyümesine sebep olarak gösterilebilirler (Maqsudul, 2013, s. 1).

Tablo 6. Alt endekslere göre bölgesel performans (2022)

	Alt Endeksler				
	Genel Endeks	Ekonomik Katılım ve Fırsat	Eğitimsel Kazanımlar	Sağlık ve Hayatta Kalma	Siyasi Güçlendirme
Orta Asya	%69,1	%68,2	%98,8	%97,4	%11,8
Doğu Asya ve Pasifik	%69,0	%72,2	%95,4	%95,2	%13,3
Avrupa	%76,6	%70,2	%99,5	%97,0	%39,8
Latin Amerika ve Karayipler	%72,6	%64,5	%99,5	%97,6	%28,7
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	%63,4	%46,0	%96,2	%96,4	%15,1
Kuzey Amerika	%76,9	%77,4	%99,7	%96,9	%33,7
Güney Asya	%62,4	%35,7	%93,2	%94,2	%26,2
Sahra Altı Afrika	%67,8	%67,7	%85,3	%97,2	%21,3
Dünya Ortalaması	%68,1	%60,3	%94,4	%95,8	%22,0

Kaynak: WEF, 2022

Tablo 6’da yer alan verilere göre bölgelerin alt endekslere göre performansları değerlendirildiğinde, ekonomik katılım ve fırsat alt endeksinde Kuzey Amerika’nın dünya ortalamasının oldukça üzerinde olduğu görülürken, Güney Asya ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinin ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Eğitimsel kazanımlar alt endeksinde dünya ortalamasının oldukça yüksek olduğu ve Güney Asya ve Sahra Altı Afrika bölgeleri dışındaki tüm bölgelerin dünya ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Sağlık ve hayatta kalma endeksinde dünya ortalaması %95,8 olduğu görülürken, Güney Asya ve Doğu Asya ve Pasifik bölgeleri dışında tüm bölgelerin dünya ortalamasını yakaladığı görülmektedir. Alt endeksler içerisinde en düşük ortalamaya sahip olan siyasi güçlendirmede Avrupa’nın neredeyse dünya ortalamasının 2 katı üzerinde olduğu görülürken, Orta Asya, Doğu Asya ve Pasifik, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinin ortalamasının altında oldukları görülmektedir.

Tablo 7. Türkiye'nin küresel cinsiyet eşitsizlik endeksinin yıllar içerisinde değişimi

Yıl	Toplam Ülke Sayısı	Sıralama	Endeks Puanı
2006	115	105	0,585
2007	128	121	0,577
2008	130	123	0,585
2009	134	129	0,583
2010	134	126	0,588
2011	132	122	0,595
2012	135	124	0,602
2013	136	120	0,608
2014	142	125	0,618
2015	144	130	0,624
2016	144	130	0,623
2017	144	131	0,625
2018	149	130	0,628
2020	153	130	0,635
2021	156	133	0,638
2022	146	124	0,639

Kaynak: WEF, 2022

Tablo 7'de, 2006 yılından beri yayınlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi sıralamasında Türkiye'nin yıllar içerisindeki değişimi görülmektedir. Tabloya bakıldığında, toplam ülke sayısının yıllar içerisinde genellikle bir değişim gösterdiği göze çarpmakla birlikte, Türkiye'nin 16 yıllık süreç içerisinde toplam ülke sayısı da göz önünde bulundurularak bir değerlendirmesi yapıldığında genellikle alt sıralarda olduğu görülmektedir. 2006 yılı sonrasında düşüşe geçen Türkiye yıllar içerisinde benzer inişli çıkışlı seyrini devam ettirmiştir. Türkiye'nin eşitsizliği kapatması yönünde 2022 yılında yeniden bir yükseliş ivmesi yakaladığı görülse de, toplam ülke sayısının bir önceki yıla göre azalmış olması bu sonucun reel yansımalarını tartışmalı hâle getirmektedir.

Tablo 8. Türkiye'nin küresel cinsiyet eşitsizlik endeksi ve alt endekslere göre 2021-2022 karşılaştırması

Endeks ve Alt Endeksler	2021		2022	
	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama
Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	0,638	138	0,639	124
Ekonomik Katılım ve Fırsat	0,486	140	0,493	134
Eğitimsel Kazanımlar	0,975	101	0,973	101
Sağlık ve Hayatta Kalma	0,967	105	0,966	99
Siyasi Güçlendirme	0,123	114	0,123	112

Kaynak: WEF, 2022

Türkiye'nin 2021 ve 2022 yıllarında temel endeks ve alt endeksler bazında değerlendirmesi incelendiğinde, küresel cinsiyet eşitsizliği endeksinin yalnızca 0,001'lik bir puan artışı gösterdiği ve genel sıralamada 156 ülke arasında 138. sırada olduğu, 2022 yılında ise 146 ülke arasında 124. sırada yer aldığı görülmektedir. Alt endekslerin bir önceki yıla göre değişimine bakıldığında, yalnızca ekonomik katılım ve fırsat alt endeksinde 0,001 puanlık bir artış görülürken, eğitimsel kazanımlar ve sağlık ve hayatta kalma alt endekslerinde düşüş yaşanmıştır. Siyasi güçlendirme ise 2021 yılında 0,123'lük puanını korumasına rağmen sıralamada Türkiye'yi üst seviyelere çıkarmıştır. Ancak bu durumun 2022 yılında bazı ülkelerin değerlendirmeye tabi tutulmaması nedeniyle toplam ülke sayısının az olması bakış açısıyla değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Toplama endekse etki bağlamında değerlendirildiğinde, ekonomik katılım ve fırsat dışındaki tüm alt endekslerde cinsiyet eşitsizliği açısının giderek açıldığı görülmektedir.

GGGI raporunda yer alan endeks ve alt endeksleri oluşturan göstergelere ilişkin dağılımların yer aldığı tablo 9'da incelendiğinde, ekonomik katılım ve fırsat alt endeksi göstergelerinin tümü cinsiyet eşitsizliği arasındaki boşluk farkını açtığı görülürken, en çok eşitsizliğin kadın yöneticilerin üst düzey ve yönetici pozisyonlarındaki istihdamlarının erkeklerle oranla az oluşundan kaynaklandığı görülmektedir. Eğitimsel kazanımlara bakıldığında ilköğretim seviyesinde diğer seviyelere oranla cinsiyet eşitsizliği boşluğu daha az olsa da eğitim seviyesinin ilköğretim seviyesinden yükseköğretime geçişiyle birlikte cinsiyet eşitsizliği farkının açıldığı görülmektedir. Tüm alt endeksler içerisinde en çok boşluğu yaratan siyasi güçlendirmede ise Türk kadınlarının parlamentoda seslerinin erkekler kadar çok duyulmadığı ve siyasi katılımın oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Türkiye'nin küresel cinsiyet eşitsizlik endeksi ve alt endeks göstergelerinin dağılımı (2022)

Gösterge (Alt Endeksler)	Puan	Sıralama	Boşluk (K-E)	Kadın	Erkek
Ekonomik Katılım ve Fırsat	0,493	134			
İş Gücüne Katılım Oranı (%)	0,459	132	-37,56	31,84	69,41
Benzer İşe Ücret Eşitliği	0,612	94			
Tahmini Kazanılan Gelir	0,431	127	-22,68	17,20	39,88
Üst Düzey Yetkililer ve Yöneticiler (%)	0,222	120	-63,62	18,19	81,81
Profesyonel ve Teknik Çalışanlar (%)	0,690	100	-18,36	40,82	59,18
Eğitimsel Kazanımlar	0,973	101			
Okur Yazar Oranı (%)	0,953	97			
İlköğretime Kayıt (%)	0,995	85	-0,48	94,97	95,45
Ortaöğretime Kayıt (%)	0,962	105	-4,06	102,04	106,10
Yükseköğretime Kayıt (%)	0,939	107	-7,18	111,39	118,56
Sağlık ve Hayatta Kalma*	0,966	99			
Doğum Cinsiyet Oranı (%) [*]	0,944	1			
Sağlıklı Yaşam Beklentisi (Yıl)	1,017	108			
Siyasi Güçlendirme	0,123	112			
Parlamentodaki Kadınlar (%)	0,211	109	-65,20	17,40	82,60
Bakanlık Pozisyonundaki Kadınlar (%)	0,133	112	-76,47	11,76	88,24
Devlet Başkanının Kadın/Erkek Olduğu Yıllar (Son 50)	0,057	48	-44,60	2,70	47,30

*İki sağlık göstergesi dışındaki tüm göstergeler için parite 1 olarak değerlendirilmiştir. Doğumdaki cinsiyet oranı durumunda, cinsiyet eşitliği kriteri 0,944 olarak belirlenmiştir (Bkz. Klasen & Wink, 2003: 263-299). Sağlıklı yaşam beklentisinde ise, kadınların daha uzun yaşam beklentisi göz önüne alındığında, cinsiyet eşitliği kriteri 1,06 olarak belirlenmiştir.

^{*}Doğum cinsiyet oranı, 2022 yılı içerisinde doğan kız bebek oranına göre hesaplanmaktadır. Doğum/Kadın NüfusuX1000 olarak hesaplanmaktadır.

Kaynak: WEF, 2022**SONUÇ**

Bireyler arasındaki hiçbir ayrım onların biyolojik anlamda kadın veya erkek oluşları kadar net ve yaygın değildir. Cinsiyet yalnızca biyolojik özellikleri ifade etmemektedir. Cinsiyet, bireyin yaşamının daha ilk yıllarından itibaren toplumsal bir kategorizasyon olarak anlam kazanmaya başlar. Takip eden yıllarda ise bireyin biyolojik cinsiyetini merkeze alan bir zihniyet ve yaşam biçimi inşa edilir. Oluşan bu olgunun ismi toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet, bireyin belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgiye ve bu bilgi ile toplumun ondan beklediği rol ve konuma vurgu yapmaktadır (Vatandaş, 2011, s. 29). Öte yandan

toplumsal cinsiyet, sosyo-kültürel olarak belirlenmiş olan cinsiyet rollerini ifade ederken; belirlenen bu roller kaynaklara erişimi, davranışları ve sorumlulukları belirlemektedir.

Toplumsal cinsiyetin algılanış biçimine göre kadınların daha duygusal, erkeklerin daha güçlü ve akıllı olduğu; bazı işlerin yalnızca erkeklere uygun olduğu gibi genellemeler yapılır (Saygılıgil, 2019, s. 1). Cinsiyetçi bakış açısına göre, 24 saatlik zaman diliminin özellikle bazı aralıklarında kadının sokağa çıkması hoş karşılanmamaktadır. Yine “kadının yeri evidir” ya da “kadının yeri kocasının yanındır” gibi söylemler de bu bakış açısının ürünleridir. Yeni doğmuş bir bebek daha doğduğu ilk andan itibaren biyolojik cinsiyetine göre “kız çocuğu pembe renk giyer, kız çocuğu ağırbaşlıdır vb.”, “erkek çocuğu yaramaz olur, erkek çocuğu mavi renk giyer, erkek adam ağlamaz” gibi cinsiyetçi betimleme ve yönlendirmelere maruz bırakılarak psikolojik, kültürel ve sosyolojik açılardan etkilenir ve bu anlamda ilk cinsiyetçi temeller bireylerin ebeveynleri başta olmak üzere çevresi tarafından taze zihinlerine kodlanmış olur. Bu betimleme ve yönlendirmeler bireyin bulunduğu çevresel faktörlere bağlı olarak tüm yaşamı boyunca şekillenmeye devam eder. Birey büyümeye devam ettikçe cinsiyete yönelik yüklenen roller pekiştirilerek artar. Yaşam döngüsü içerisinde yer alan tüm unsurlar cinsiyet temelinde özelleşmeye başlar ve hatta meslekler bile buna göre belirlenir. Kadınların evde; ev işlerine ve çocuklarına odaklanmaları beklenirken, erkeklerin bedensel/zihinsel yetilerini kullanarak kamusal alanlarda ev geçimini sağlayabilmeleri için para kazanmaları beklenir. Cinsiyetçi bakış açısı yaşamın tüm alanlarında ve her kademedede, emek piyasasında, siyasette, iş hayatında sınırlanmayla kısaca her yerde kendini göstermektedir.

Adaletsiz ve ayrımcılığı teşvik eden sosyal yapıların bir tezahürü olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gereken ve dönüşüme ihtiyaç duyan temel sorunlardan birisidir (Bahar Özvarış, Afşar, Yılmaz Turalı, Demircan ve Güvendiren Yılmaz, 2022, s. 1). Özellikle sosyolojik ve psikolojik boyutlarda önem arz eden toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bir ya da birkaç nedenle açıklamaya çalışmak doğru bir bakış açısı değildir çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliği çok boyutlu bir eşitsizlik durumudur. Bu eşitsizliğin ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal boyutlar başta olmak üzere pek çok boyutu vardır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ilişkin göstergelerle yapılan değerlendirmeler cinsiyet eşitsizliğini açıklamada çoğu zaman yetersiz kalabilmektedir çünkü cinsiyet eşitsizliği gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş tüm ülkelerin karşı karşıya kaldığı ortak bir sorun olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, kadına yönelik yapılan ayrımcılığın ürünü olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ülkeleri karşılaştırması ve dünya genelinde cinsiyet eşitsizliğinin genel durumu 2006 yılından beri Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayınlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GGGI) 2022 raporundan elde edilen ikincil veriler ışığında değerlendirilmiştir.

Araştırma bulguları, küresel cinsiyet eşitsizliğinin dünya genelinde %68,1 oranında kapandığını göstermektedir. Bu, hâlen kapanması gereken %31,9 oranında bir kadın erkek eşitsizliğinin olduğunu göstermektedir. 2022 yılı verilerine bakıldığında 146 ülkeye yönelik yapılan değerlendirmede, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu ülke 0,908 puanla İzlanda iken en çok olduğu ülke ise 0,435 puanla Afganistan olmuştur. Türkiye dünya geneli sıralamada 0,639 puanla 124. sırada iken 26 Avrupa Birliği (AB) ülkesi ve Türkiye arasında yapılan değerlendirmede ise son sıradadır.

Küresel cinsiyet eşitsizliği alt endekslerine yönelik yapılan değerlendirmede, sağlık ve hayatta kalmada cinsiyet farkının %95,8'inin, eğitimsel kazanımlarda %94,4'ünün, ekonomik katılım ve fırsatta %60,3'ünün ve siyasi güçlendirmede ise %22'sinin kapandığı tespit edilirken, en çok eşitsizliğin siyasi güçlendirmede, en az ise sağlık ve hayatta kalma alt endekslerinde gerçekleştiği görülmüştür. 2022 yılında alt endekslere yönelik yapılan değerlendirmede Türkiye'nin ekonomik katılım ve fırsatta 135., siyasi güçlendirmede 112., eğitimsel kazanımlarda 101. ve sağlık ve hayatta kalma alt endeksinde 99. sırada yer aldığı görülmüştür. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de ekonomik fırsat ve katılım ve siyasi güçlendirme alt endekslerinde cinsiyet eşitsizliği boşluğunun giderek genişlediği söylenebilir.

2006 yılından 2022 yılına kadar bölgeler bazında cinsiyet eşitsizliğinin kapanma oranlarında eşitsizliğin azaldığı bölgeler Kuzey Amerika ve Avrupa olurken, arttığı bölgeler Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika olmuştur. Bölgeler alt endekslere göre değerlendirildiğinde, ekonomik katılım ve fırsat alt endeksinde Kuzey Amerika'nın dünya ortalamasının oldukça üzerinde, Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinin ortalamasının altında kaldığı tespit edilmiştir. Eğitimsel kazanımlar alt endeksinde Güney Asya ve Sahra Altı Afrika bölgeleri dışındaki tüm bölgelerin dünya ortalamasının üzerinde olduğu, sağlık ve hayatta kalma endeksinde dünya ortalamasının %95,8 olduğu görülürken, Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik bölgeleri dışında tüm bölgelerin dünya ortalamasını yakaladığı tespit edilmiştir. Alt endeksler içerisinde en düşük ortalamaya sahip olan siyasi güçlendirmede Avrupa'nın neredeyse dünya ortalamasının 2 katından fazla olduğu, Orta Asya, Doğu Asya ve Pasifik, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinin ise ortalamasının altında kaldıkları tespit edilmiştir.

Araştırma bulguları az gelişmiş ülkelerde sosyo-kültürel faktörlerin kadına bakış açısını belirlediğini destekler niteliktedir. Küresel Cinsiyet Eşitsizliği 2022 raporuna göre, eşitsizliğin en az olduğu ilk 5 ülke olan İzlanda, Finlandiya, Norveç, Yeni Zelanda ve İsveç aynı zamanda gelişmiş ve kalkınmış ülkeler kategorisinde yer almaktadırlar. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde, gelişmiş ülkelerin pek çok yönden daha homojen toplumlar olması gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelere göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha az görülmesine neden olabilmektedir. Yüksek refah seviyesine erişmiş ülkelerle Türkiye kıyaslandığında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın istihdam oranı vb. göstergeler açısından bu ülkelerle

Türkiye arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin cinsiyet eşitsizliğini bertaraf edebilmesi için kadın emeğinin istihdama kazandırılması, kadın niteliğinin artırılarak ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının sağlanması gibi politik mekanizmaların geliştirilerek uygulamaya konulması gerekmektedir. Kadının ekonomik özgürlüğünü kazanması açısından teşvik edici programlar ve uygulamalar geliştirilerek kadın yoksulluğunun giderilmesi gerekmektedir. Kadın yoksulluğunun giderilmesi yönünde gerçekleştirilen ampirik araştırmalarında desteklediği üzere, eğitim düzeyi bu kazanımda belirleyici kriter olmaktadır.

Türkiye’de özellikle Avrupa Birliği’ne uyum süreci ile birlikte cinsiyet eşitsizliği alanında önemli adımlar atılmış olsa da araştırma sonuçları ilerlemelerin hâlen istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ülkenin gelişmişliği arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. İnsan sermayesi unsuru olan “kadın emeği” bir ülkenin gelişmesini pozitif yönde etkilemektedir. Cinsiyete yönelik yapılan ayırım, kadınların sosyal hayata ve iş gücüne katılımını sınırlandırmak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artırmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların cinsiyet ayırımına maruz kalarak toplumdan, sosyal hayattan ve çalışma hayatından mahrum bırakılmaları kabul edilebilir değildir. Bu noktada, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılması/giderilmesi için eğitim ve kadına yatırım politikalarının gündeme alınarak kadının sosyal yaşamdaki yerinin güçlendirilmesi ve ekonomik hayata kazandırılması gerekmektedir. Uluslararası ve ulusal düzeyde alınacak önlem ve gelişme politikalarıyla birlikte kadının hem konumunun güçleneceği hem de topluma faydalı olacağı söylenebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHOR STATEMENT

Araştırmacı(lar) makaleye ortak olarak katkıda bulunduğunu bildirmiştir. Araştırmacı(lar) herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

KAYNAKÇA

- Akgül, H. (2022). X, Y ve Z kuşağı bireylerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Spektrumu Dergisi*, 4(1), 31-42.
- Akın, A. (2007). Toplumsal cinsiyet (gender) ayrımcılığı ve sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(2), 1-9.
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *EKEV Akademi Dergisi*, (Özel Sayısı), 97-118.
- Alper, Y., & Tokol, A. (2014). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Atalay, E., & Dinç, A. (2020). Toplumsal cinsiyet ve kadın sağlığı. H. Demir, & N. Duran. (Editörler), *Sağlık bilimlerinde güncel araştırmalar* içinde (s. 605-621). Cetinje: Ivpe.

- Atay, Ö., Gürgen, N. E., & İmamoğlu, E. (2022). Türkiye’de kadın akademisyenlerde algılanan cam tavan sendromu araştırması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 170-182.
- Atış, F. (2010). Ebelik/hemşirelik 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Bahar Özvarış, Ş., Taşdemir Afşar, S., Yılmaz Turalı, E., Demircan, A., & Güvendiren Yılmaz, B. (2022). *Sayılarla toplumsal cinsiyet eşitliği mevcut durum analizi ve eylem planı*. Ankara: Hacetepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi Müdürlüğü.
- Bal, M. D. (2014). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış*. *Kashed*, 1(1), 15-28.
- Başarer Berber, Z. (2021). Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderme yolları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(3), 1215-1223.
- Başarır, F., & Sarı, M. (2015). Kadın akademisyenlerin “kadın akademisyen olma”ya ilişkin algılarının metaforlar yoluyla incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(1), 41-51.
- Berktaş, F. (2006). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye’de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 108-114.
- Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. (UNFPA). UNFPA Türkiye. <https://www.unfpa.org/data/TR> adresinden erişildi.
- Blackstone, A. (2003). Gender roles and society. J. R. Miller, R. M. Lerner, & L. B. Schiamberg (Editörler). *Human ecology: An encyclopedia of children, families, communities and environments* içinde (s. 335-338). Orono: DigitalCommons@UMaine.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: toplum, kişi ve cinsel politika*. (Çev: C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çabuk, N. K. (2010). Farkındalık yaratarak kadını güçlendirme: Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bir kalkınma modeli. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 118-143.
- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durgun, C., & Oğuz Gök, G. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında BRICS ve G7 ülkelerinin karşılaştırmalı analizi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 20-32.
- Eroğlu, F. (2012). Yakın dönem anayasalarında toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve yönetim kademelerindeki yansımaları. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 3(2), 11-35.
- Eroğlu, F., & İrdem, Ş. (2016). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve yönetim kademelerindeki yansımaları. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 3(2), 11-35.

- Ghulam, M. (2005). Gender inequality in education: Impact on income, growth and development. *WBI's E-Course: Gender, Economic Development and Poverty Reduction*, 685(2), 1-8.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal cinsiyet ve din. *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, (4), 58-80.
- Hussain, N., & Kirmani, M. (2010). Gender differences: A case study of Malda district of West Bengal, India. *Pakistan Journal of Women's Studies: Alam-e-Niswan*, 17(2), 75-96.
- Karimah, A., & Susanti, H. (2022). Gender inequality in education and regional economic growth in Indonesia. *Journal Ekonomi Pembangunan*, 20(1), 1-14.
- Keister, L. A., & Southgate, D. E. (2012). *Inequality: A contemporary approach to race, class, and gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kılıç, D., & Öztürk S. (2014). Türkiye'de kadınların iş gücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları: Bir ampirik uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- Klasen, S., & Wink, C. (2003). "Missing women": Revisiting the debate. *Feminist Economics*, 9(2-3), 263-299.
- Maqsudul, H. N. (2013, Aralık). SAARC: Güney Asya'da beklentiler ve sorunlar. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi* https://tasam.org/tr-TR/Icerik/25741/saarc_guney_asyada_beklentiler_ve_sorunlar adresinden erişildi.
- Polat, S. (2018). Bir eşitsizlik nosyonu olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve akraba evliliğinde kadının konumu. *Karadeniz Teknik Üniversitesi 2. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkileri Kongresi* (s. 255-256). Trabzon.
- Saygılıgil, F. (2015). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sevil, Ü., Yanikkerem, E., Özkan, S., & Er Güneri, S. (2015). Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet. M. Korkmaz, E. Demiray, Ü. Sevil, Ş. Hablemitoğlu, & Taşkıran, Y. (Editörler). *Dünyada, Türkiye'de kadın ve şiddet içinde* (s. 565-627). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Stoller, R. J. (1964). A contribution to the study of gender identity. *International Journal of Psychoanalysis*, 45(2-3), 220-226.
- Sucu, Ş., & Keser, A. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği tehdidini ulusal ve uluslararası bağlamda güvenlikleştirme girişimleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 722-756.
- Sullivan, T. J. (2016). *Introduction to social problems*. Boston: Pearson.
- T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (2011). *Türkiye'de kadının durumu raporu*. Ankara.
- The World Economic Forum (2017). *Global Gender Gap Report 2017*. Geneva: Switzerland.
- The World Economic Forum (2022). *Global Gender Gap Report 2022*. Geneva: Switzerland.
- Topal, Ö. (2012). *Toplumsal cinsiyetin inşası: 7-12 yaş grubu örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Araştırma Merkezi (2012). *Yakın dönem anayasalarında toplumsal cinsiyet ve kadın-erkek eşitliği ile ilgili düzenlemeler Arjantin, Güney Afrika, Kenya, Kolombiya, Paraguay, Ruanda, Uganda raporu* (Karar No: 107 Sayı: 26133). Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) www.tuik.gov.tr adresinden erişildi.

Vatandaş, C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *İstanbul Sosyoloji Çalışmaları Dergisi*, (35), 29-59.

Yaşar, B. (2011). *Öğretmen Adaylarının toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarının kadın sağlığı hemşireliği açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi.

Yenilmez, M. İ. (2017). Kadın güçlendirmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği'nin ölçülmesi: Türkiye örneği. *Yönetim ve Ekonomi*, 24(2), 485-503.